

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านปากำ

อำเภอเบกเลื้อ จังหวัดน่าน*

Maintenance and Converting of Life of Lua People Pakhum Village, Boklua District,
Nan Province

ผศ.ดร.วิเรืองรอง รัตนวิไลสกุล**

สุธานี มะลิพันธ์***

บทคัดย่อ

การศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านปากำครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านปากำทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าชาวลัวะบ้านปากำเป็นกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่โดดเด่น กลุ่มหนึ่งในจังหวัดน่าน โดยมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ เนื่องจากมีวัฒนธรรม ประเพณีเป็นของตนเองด้วยการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ปัจจุบันชาวลัวะบ้านปากำมีวิถีชีวิตอยู่แบบดั้งเดิม แต่มีบางส่วนที่มีวิถีชีวิตที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากอดีต วิถีชีวิตที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ลักษณะบ้านเรือน ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การสืบทอดสายตระกูลข้างแม่ ส่วนวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ลักษณะการแต่งกาย การบริโภค และเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน สำหรับสิ่งที่ทำให้ชาวลัวะบ้านปากำยังคงดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ได้แก่ สภาพพื้นที่ที่ห่างไกลชุมชน และลักษณะการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ส่วนปรากฏการณ์ที่ทำให้ชาวลัวะบ้านปากำมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป คือ การปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้นและนโยบายของรัฐด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตในกลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

The purpose of this research is to launch a social, economic, and political study on the subsistence and the lifestyle transition of Lua people of Pakam Village through the qualitative research technique. Research instruments include Nondirective Structured Interview, interview and participatory observation. The research results reveal that, with nature-dependent lifestyle, Pakam Lua people have ethnic identities so remarkable in Nan province due to its cultural transmission from generation to generation. In the present, these people maintain their traditional way of life;

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปัญหาพิเศษระดับปริญญาโทบัณฑิต เรื่อง การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านปากำ อำเภอเบกเลื้อ จังหวัดน่าน โดยมี ผศ.ดร.วิเรืองรอง รัตนวิไลสกุล เป็นที่ปรึกษาปัญหาพิเศษ

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

*** นักศึกษาระดับปริญญาโทหลักสูตรทักษะการจัดการทรัพยากรชีวภาพ สาขาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

E-mail Address : turlek_mabu@hotmail.com

however, some aspects of it have begun to change. The maintained aspects include housing design, animistic belief, and some important traditions such as wedding ceremony, metonymically lineal and cultivating traditions. The changed ones encompass the use of Central Thai dialect as local communicative language, modern costume, diets, and everyday implements. The key factors maintaining their traditional lifestyle include the isolated location of their community and their self-sufficient way of life. Those factors causing changes in the lifestyle are their increasing contact with external world and the government policy of ethnic welfare improvement.

บทนำ

อำเภอเบญจเทวนารี จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ประชากรที่อาศัยอยู่ในอำเภอเบญจเทวนารีส่วนใหญ่ร้อยละ 68.61 เป็นชาวเขา และพบว่าชาวเขาที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ร้อยละ 67.68 เป็นชาวลัวะ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานในการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีพอยู่บนที่สูง มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และพึ่งพิงระบบนิเวศธรรมชาติในการดำเนินชีวิต ด้วยการปลูกข้าวไร่ ผัก ผลไม้ และเก็บหาของป่าเพื่อนำมาเป็นอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน

ปัจจุบันชาวลัวะในพื้นที่อำเภอเบญจเทวนารี จังหวัดน่าน มีการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เนื่องจากนโยบายของรัฐที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตในกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยการให้มีการถือสัญชาติไทยเพื่อให้มีสิทธิเหมือนคนไทยทั่วไป อาทิ ด้านการปกครอง การนับถือศาสนาซึ่งแต่เดิมชาวลัวะจะนับถือผีอย่างเดียวก่อน การใช้ภาษาไทยในการพูดเมื่อมาติดต่อราชการ ตลอดจนการรับการรักษาสุขภาพจากหน่วยงานสาธารณสุขแทนการรักษาด้วยสมุนไพรและพิธีกรรม รวมทั้งการให้เด็กชาวลัวะเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน เป็นต้น

ชุมชนบ้านป่าคำ เป็นชุมชนชาวลัวะขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่า มีวิถีดำรงชีวิตแบบ ลัวะดั้งเดิมก่อนขึ้นสมบรูณ์ โดยมีระบบการจัดการอาหารภายในชุมชนที่ลดการพึ่งพิงทรัพยากรอาหารจากภายนอก เช่น การปลูกข้าวไร่ร่วมกับพืชอาหารชนิดอื่นๆ อาทิ ข้าวโพด เผือก มัน กล้วย เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเพื่อให้มีปริมาณอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี ด้านโครงสร้างทางสังคมพบว่าเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติค่อนข้างสูง โดยคนในชุมชนจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำไร่ด้วยการเอาแรงกัน ตั้งแต่การเพาะปลูกจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต การแบ่งปันข้าวและอาหารทุกประเภท เป็นต้น การดำรงอยู่ของชาวลัวะดั้งเดิมเช่นนี้ในปัจจุบันเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยาก ซึ่งจากการที่ภาครัฐเข้าพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยขาดความเข้าใจวิถีชีวิตที่แท้จริงของคนกลุ่มนี้ จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวลัวะในบางมิติได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนาของรัฐ การศึกษารุ่นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านป่าคำทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโส ผู้นำด้านพิธีกรรมคือ หมอฮีด (หมอผี) และคนหนุ่มสาวที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกและรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชน จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

คือแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Filed note) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์

ผลการศึกษา

การศึกษาดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านป่าคำ ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง พบว่าชุมชนบ้านป่าคำตั้งอยู่บนภูเขาที่สูงชันประกอบด้วยเทือกเขาสลับทิวเขา มีพื้นที่ป่าสลับกับพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ป่าที่ปกคลุมไปด้วยไม้ใหญ่และลำห้วย คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ เพื่อเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญสำหรับการบริโภคของคนในชุมชน โดยมีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และการปกครองที่ยังดำรงอยู่และบางส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

1. ด้านสังคม พบว่าคนในชุมชนมีความเชื่อที่เคร่งครัดเกี่ยวกับการสร้างบ้านที่ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยมีหมอฮีดเป็นผู้ควบคุมการสร้างบ้านในทุกขั้นตอนเพื่อป้องกันไม่ให้คนในชุมชนสร้างบ้านผิดแบบไปจากเดิม คือเป็นบ้านชั้นเดียวยกใต้ถุนสูงประมาณ 1.5 เมตร หลังคาทำด้วยหญ้าปกคลุมถึงพื้นดิน ไม่มีหน้าต่าง พื้นที่บริเวณใต้ถุนชาวบ้านใช้ประโยชน์สำหรับการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เป็นที่แขวนเล้าไก่ หมู และใช้สำหรับเก็บฟืนสำหรับเป็นเชื้อเพลิง พื้นที่บริเวณข้างบ้านจะเป็นที่ตั้งของครกกระเดื่องที่วางขนานไปกับตัวบ้านพอดีสำหรับการตำข้าวของแม่บ้าน นอกจากนี้ลักษณะที่เหมือนกันของแบบบ้านคือวัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่ที่ใช้สำหรับเป็นโครงบ้าน ฝาบ้าน และฟากปูพื้น ส่วนของเสาและซื่อจะประกอบจากไม้เนื้อแข็ง บ้านของชาวลัวะป่าคำมี 2 แบบ คือบ้านธรรมดาทั่วไป ภายในบ้านจะแบ่งห้องสำหรับใช้ประโยชน์ออกเป็นสัดส่วน ได้แก่ ห้องนอน ห้องเก็บของ ห้องประกอบพิธีกรรม ห้องรับแขก ห้องประกอบอาหาร ส่วนบ้านของหมอฮีดหรือเลียงฮีดจะมีหลังเดียวในชุมชนป่าคำ ภายในบ้านจะมีห้องเลี้ยงผีและมีห้องขวัญข้าวเพิ่มขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชน นอกจากนี้ชาวลัวะบ้านป่าคำยังสามารถรักษาวัฒนธรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาบ้านไว้ได้ โดยคนชุมชนจะเริ่มปลูกบ้านในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ และใน 1 ปี ชุมชนชาวลัวะบ้านป่าคำสามารถสร้างบ้านใหม่ได้ปีละ 2 หลังเท่านั้น เนื่องด้วยข้อจำกัดของทรัพยากรหญ้าคาและจะไม่มีการทิ้งบ้านไว้โดยลำพังต้องมีคนเฝ้าบ้านอย่างน้อยหนึ่งคนเสมอ ส่วนแขกที่มาเยี่ยมเยียนห้ามเข้าไปนอนภายในห้องต่าง ๆ ของบ้าน ยกเว้นบริเวณชานบ้าน และห้ามคนภายนอกเข้าไปยังห้องต่าง ๆ ของบ้าน ซึ่งความเชื่อและวิธีการรักษาบ้านดังกล่าวจึงทำให้บ้านของชาวลัวะบ้านป่าคำทุกหลังคาเรือนมีลักษณะที่เหมือนกัน และสามารถรักษาแบบบ้านดั้งเดิมของชาวลัวะไว้ได้ ด้านโครงสร้างครอบครัว พบว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบ้านป่าคำ มีโครงสร้างครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย ภายใน 1 หลังคาเรือน มีจำนวนครอบครัวตั้งแต่ 2 ครอบครัวถึง 6 ครอบครัวขึ้นไป สมาชิกของครอบครัวจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อมีการแต่งงานและย้ายเข้ามาอยู่ด้วยกัน ภายในชุมชนบ้านป่าคำมีการนับถือผีตระกูลฝ่ายมารดา ดังนั้นภายหลังการแต่งงานฝ่ายชายต้องย้ายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงและเป็นแรงงานให้กับครัวเรือนของฝ่าย

หญิง ส่วนลูกที่เกิดมาไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายจะนับถือผีตระกูลตามฝ่ายมารดา ด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน พบว่ามีความผูกพันใกล้ชิด มีการแบ่งงานกันทำ เช่น การทำงานในไร่ การเลี้ยงสัตว์ ดำข้าว หาฟืน ตักน้ำ เป็นต้น สิ่งที่ทำให้ชาวละแวกบ้านปากำยังคงมีโครงสร้างครอบครัวเป็นแบบขยายเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีตระกูลที่เป็นข้อห้ามไม่ให้คนในชุมชนแต่งงานกับ คนภายนอก และคนในชุมชนส่วนใหญ่มีเป็นเครือญาติเดียวกัน นอกนี้การอาศัยอยู่ร่วมกันจะช่วยให้ครัวเรือนมีแรงงานในการหาอาหารเพิ่มมากขึ้น ด้านลักษณะการแต่งกาย พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม กล่าวคือในกลุ่มหญิงชายในวัยทำงานและกลุ่มเด็ก จะสวมเสื้อผ้าที่รับบริจาคหรือซื้อจากร้านค้าภายนอกชุมชน การแต่งกายจึงเปลี่ยนไปคล้ายกับเสื้อผ้าที่คนพื้นราบทั่วไปสวมใส่ เนื่องจากคนในชุมชนไม่มีการทอผ้าไว้ใช้เอง เสื้อผ้าที่ใส่สวมใส่ส่วนใหญ่ซื้อมาจากชุมชนใกล้เคียง และอิทธิพลด้านการติดต่อสื่อสารกับภายนอก ทำให้คนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารมากขึ้นจึงเกิดพฤติกรรมการเลียนแบบการแต่งกายจากคนพื้นราบ แต่ผู้อาวุโสยังคงแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเช่นเดิม โดยผู้ชายสวมเสื้อสีเข้มดำหรือน้ำเงินเข้ม แขนยาวนุ่งผ้าด้าย (ผ้าถุง) หรือโจงกระเบนสีน้ำเงินเข้ม โปกผ้าสีแดง เจาะหูโตะ ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อสีเข้มดำหรือน้ำเงินเข้มแขนยาว นุ่งผ้าด้ายสีเข้มแดงและหลากหลายสี มีเข็มกลัดติดเสื้อ เกาหลวม เจาะหูโตะ และโปกผ้าสีแดง เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีการติดต่อกับภายนอกน้อยมาก ด้านวันตามความเชื่อ พบว่าการนับวันของชาวละแวกบ้านปากำ มีลักษณะเหมือนกับการนับวันกรรมของชาวละแวกในหมู่บ้านอื่น ๆ ในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในวันตามความเชื่อยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ชาวบ้านจะหยุดทำงานในไร่ทุกอย่างในวันกรรม คือ จิดจิด จิรวง วันกรรมคนตาย และไม่เข้าป่าเพื่อหาอาหาร แต่จะปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อยู่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน ได้แก่ การซ่อมแซมบ้าน การพัฒนาโรงเรียน การสานสาน การทำความสะอาดบ้าน ดำข้าว ฝัดข้าว หรือการพบปะสังสรรค์กันภายในหมู่บ้าน การประกอบพิธีกรรมในตระกูลผีของชุมชน เป็นต้น ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี พบว่าคนในชุมชนมีการนับถือผีต่าง ๆ ได้แก่ ผีป่า (ปรองโย) ผีเจ้าที่ (ปรองเจ้าตี้) ผีบรรพบุรุษ (ปรองปู่ย่า) ผีบ้าน (ปรองเจียง) ผีไร่ (ปรองแซ) ผีนายพราน ผีตาน้ำ (ปรองออก) เป็นต้น และคนในชุมชนจะมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเป็นประจำทุกปี ได้แก่ การเลี้ยงผีบ้าน ผีเรือน พิธีกรรมเลี้ยงไร่ พิธีกรรมเลี้ยงผีตาน้ำ พิธีกรรมเลี้ยงผีป่า เป็นต้น โดยใช้หมู ไก่ และสุนัขเป็นเครื่องเซ่นไหว้ เนื่องจากคนในชุมชนเชื่อว่า การเลี้ยงผีในพิธีกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้คนในชุมชนปลอดภัยจากผีร้าย และทำให้มีอาหารเพียงพอกับการบริโภคตลอดทั้งปี ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ส่งผลทำให้วิถีชีวิตด้านความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของคนในชุมชนบ้านปากำยังคงดำรงอยู่ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีประเพณีและพิธีกรรมที่สืบทอดจากอดีตและปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีงานศพ ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ (ก่อเจียงเมะ) การสู่ขวัญ เป็นต้น ด้านการศึกษา พบว่าคนในชุมชนบ้านปากำส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ไกล ภายในชุมชนบ้านปากำมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนชื่อ “ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา แม่ฟ้าหลวง บ้านปากำ ” ในเบื้องต้นสอนให้ชาวบ้านอ่านและเขียนเป็นหลัก จากการส่งเสริมการศึกษาที่ผ่านมาทำให้คนบ้านปากำ

รู้หนังสือมากขึ้นต่างกับในระยะแรกชาวบ้านไม่สามารถพูดและเขียนภาษาไทยได้ แต่ปัจจุบันการใช้ภาษาไทยของคนในชุมชนอยู่ในขั้นพื้นฐานที่พอสื่อสารกับคนภายนอกได้ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและเด็ก ส่งผลทำให้คนในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอกมากขึ้น ด้านสุขภาพอนามัย พบว่าการเจ็บป่วยของคนในชุมชนไม่ว่าจะมีอาการมากน้อยเพียงใด คนในชุมชนก็จะไม่รับประทายา และไม่ไปรับการรักษาพยาบาลจากสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล แต่จะรักษาด้วยวิธีการของคนในชุมชนเอง ด้วยการเป่าหรือทำพิธีโดยหมอฮีด ซึ่งพบได้มากในกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มวัยรุ่นและ เด็กเป็นกลุ่มที่มีการยอมรับการรักษาพยาบาลจากการแพทย์แผนใหม่สูงกว่ากลุ่มอื่น ปัจจุบันมีหน่วยงานทางราชการเข้ามาติดต่อกับชาวบ้านเพื่อให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ได้แก่ การคุมกำเนิด การทำหมัน อาการป่วยไข้ การหยอดวัคซีน เป็นต้น ดังนั้นคนในชุมชนจึงมีการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยวิธีการดั้งเดิมร่วมกับการรักษาด้วยวิธีการสมัยใหม่

จากผลการศึกษาดังกล่าว พบว่าวิถีชีวิตทางด้านสังคมที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ลักษณะบ้านเรือน โครงสร้างครอบครัว ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การสืบทอดสายตระกูลข้างแม่ ส่วนวิถีชีวิตทางด้านสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ลักษณะการแต่งกาย การศึกษา สุขภาพอนามัย ซึ่งปรากฏการณ์ที่ทำให้วิถีชีวิตทางสังคมของชาวละแวกบ้านป่าคำดำรงอยู่ พบว่าเกิดจากการคนในชุมชนมีความเชื่อที่เคร่งครัดในการดำเนินชีวิต ผู้นำความเชื่อมีบทบาทในการควบคุมคนในชุมชนให้ปฏิบัติตามวัฒนธรรม ความเชื่อ ส่วนสิ่งที่ทำให้วิถีชีวิตบางด้านของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป พบว่าเกิดจากการคนในชุมชนมีการติดต่อกับคนภายนอกมากขึ้น หน่วยงานจากภาครัฐเข้าไปส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในด้านการส่งเสริมการศึกษา การรักษาอาการเจ็บป่วย เป็นต้น

2. ด้านการปกครอง พบว่าระบบการปกครองของชาวละแวกบ้านป่าคำแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือการปกครองตนเองในชุมชน และการปกครองจากส่วนกลาง แต่เดิมในชุมชนมีเพียงการปกครองตนเองในชุมชนโดยมีหมอฮีดเป็นผู้นำ และเป็นผู้ดูแลชาวบ้านทุกคน ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ การกิน การเพาะปลูก การสร้างบ้านเรือน การแต่งงาน การเจ็บป่วย เป็นต้น วิธีการปกครองของผู้นำความเชื่อนี้พบว่า ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากผู้นำคนก่อน ๆ โดยเฉพาะการสืบทอดเกี่ยวกับความเชื่อ แบบแผนการดำเนินชีวิต และกฎ กติกาในการควบคุมสมาชิกในชุมชน ซึ่งชาวบ้านจะเชื่อฟังและทำตามคำบอกของหมอฮีด ดังนั้นผู้นำความเชื่อจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการจัดการปกครองจากส่วนกลางลงไปสู่ชุมชน เป็นการส่งเสริมให้มีผู้นำจากการแต่งตั้งและการเลือกตั้ง โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน รวมถึงสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบ้านป่าคำ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มาสู่บ้านป่าคำ เช่น การนำวิทยุ ปืน นาฬิกา เครื่องเสียง เข้ามาสู่ชุมชน ทำให้คนในชุมชน

เริ่มมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิตเกิดขึ้น และมีการยอมรับการพัฒนาจากภาครัฐมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย การปกครอง

อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้นำทางราชการจะมีบทบาททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ แต่พบว่าคนในชุมชนบ้านป่าก่ายังคงให้ความสำคัญ เชื้อพืง และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ผู้นำทางความเชื่อเป็นผู้ควบคุม เนื่องจากผู้นำความเชื่อเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการดูแลชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงผู้นำความเชื่อยังมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในชุมชน เช่น การรักษาอาการเจ็บป่วย การยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เป็นต้น จึงทำให้อิทธิพลของการปกครองจากส่วนกลางจึงมีบทบาททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านป่าก่าได้ไม่มากนัก

3. ด้านเศรษฐกิจ ชาวละแวกบ้านป่าก่ามีการดำรงชีพด้วยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพหลักคือ การทำการเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกข้าวไร่ เผือก มัน งาม ฯลฯ และเลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาเป็นอาหารบริโภคภายในครัวเรือนหรือแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็น โดยใช้เครื่องมือ วัสดุ ที่ประดิษฐ์ขึ้นภายในชุมชน อาทิ กระบุง ตะกร้า กบดักสัตว์ หน้ำไม้ เป็นต้น สำหรับการหาอาหารจากแหล่งอาหารในชุมชน และการผลิตอาหารบริโภค คนในชุมชนจะมีระบบการจัดการอาหารภายในชุมชนเพื่อลดการพึ่งพิงทรัพยากรอาหารจากภายนอก อาหารที่คนในชุมชนบริโภคในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ได้มาจากแหล่งอาหารภายในชุมชนคือ การเก็บหาจากแหล่งธรรมชาติและจากการผลิต ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพด้วยการเพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียนคือ ปลูกข้าวไร่ร่วมกับพืชอาหารพื้นบ้านหลากหลายชนิด อาทิ ข้าวโพด เผือก มัน งาม และผักสวนครัวชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในช่วงเวลาที่ขาดแคลนอาหารบริโภค คนในชุมชนจะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนใกล้เคียง หรือกินพืชอาหารอื่นทดแทนข้าว อาทิ ข้าวโพด เผือก มัน ถั่วเหลือง เป็นต้น รวมถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการถนอมอาหารด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้มีอาหารสำรองในฤดูที่ขาดแคลน ตลอดจนการแบ่งปันข้าวและอาหารทุกประเภทให้แก่กันโดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลที่ครัวเรือนต่าง ๆ ขาดแคลนข้าวบริโภค ส่วนรายได้ของคนในชุมชน พบว่าได้มาจากการออกไปเป็นแรงงานรับจ้างภายนอกชุมชน ซึ่งรายได้จากการทำงานดังกล่าวคนในชุมชนจะนำมาซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งของเครื่องใช้ภายในครัวเรือนจากร้านค้า ตลาดนัด และรถเร่ขายอาหารที่ตั้งอยู่ในชุมชนใกล้เคียง เพื่อนำมาบริโภคและใช้สอยภายในครัวเรือน เนื่องจากบ้านป่าก่าไม่มีร้านค้าในชุมชนและไม่มีการซื้อขายสิ่งของทุกประเภท

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า สิ่งที่ทำให้วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจของชาวละแวกบ้านป่าก่ายังคงดำรงอยู่ พบว่าเกิดจากคนในชุมชนมีวิถีชีวิตผูกพันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน ประกอบกับพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนอยู่ไกลจากร้านค้าประเภทต่าง ๆ จึงไม่สามารถเดินทางไปซื้ออาหาร และสิ่งของเครื่องใช้ได้เป็นประจำทุกวัน นอกจากนี้ภายในชุมชนบ้านป่าก่าก็ไม่มีร้านค้า และคนบางกลุ่มในชุมชนไม่นิยมบริโภคอาหารที่มาจาก

ภายนอกชุมชน อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุ คนท้อง คนป่วย ส่วนสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านเศรษฐกิจคือ คนในชุมชนออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มคนที่นำอาหารใหม่ ๆ ที่คนในชุมชนไม่เคยบริโภคมาก่อนเข้ามาสู่ชุมชน เช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป เครื่องดื่ม ขนมขบเคี้ยว เป็นต้น รวมถึงการซื้อสิ่งของเครื่องใช้จากภายนอกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ได้แก่ จาน ชาม ช้อน หม้อ ขันตักน้ำ เป็นต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวละแวกบ้านป่าก่าทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง พบว่าวิถีชีวิตของชาวละแวกบ้านป่าก่าที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ลักษณะบ้านเรือน ความเชื่อเรื่องการนับถือผีและประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน และการสืบทอดสายตระกูล ข้างแม่ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก สำหรับวิถีชีวิตบางมิติที่มีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ภาษาในการสื่อสาร ลักษณะการแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนสิ่งที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวละแวกบ้านป่าก่ายังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้คือ พื้นที่ที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ห่างไกล การไม่มีเส้นทางคมนาคมเข้าหมู่บ้าน ความเชื่อ บทบาทหมอฮีด ระบบเครือญาติ และวิถีชีวิตที่พอเพียง ส่วนสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวละแวกบ้านป่าก่า ได้แก่ การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก การเสริมการพัฒนาคุณภาพจากภาครัฐ และการพึ่งพิงแหล่งอาหารจากภายนอกเนื่องจากทรัพยากรอาหารภายในชุมชนบางฤดูกาลไม่เพียงพอ

ผลศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การที่ชาวละแวกบ้านป่าก่ายังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้ระดับหนึ่ง แม้จะมีปรากฏการณ์บางประการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็ตาม เนื่องมาจากลักษณะการดำรงชีวิตเป็นแบบเรียบง่ายหรือแบบพอเพียง และการพึ่งพิงระบบนิเวศธรรมชาติในการดำเนินชีวิตด้วยการปลูกข้าวไร่ ผัก ผลไม้ และเก็บหาของป่า เพื่อนำมาเป็นอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน ประกอบสภาพพื้นที่ของชุมชนอยู่ห่างไกลและการไม่มีเส้นทางคมนาคมเข้าหมู่บ้าน รวมทั้งการมีระบบความเชื่อที่เคร่งครัด จึงเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. หน่วยงานของรัฐที่จะเข้าพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบ้านป่าก่า จะทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนแห่งนี้ เพราะนอกจากจะเป็นอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกับป่าอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนชาวละแวกตัวอย่าง ที่มีวิถีชีวิตการดำรงชีวิตเป็นแบบเรียบง่ายหรือแบบพอเพียง และสามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวละแวกไว้ได้ก่อนข้างสมบูรณ เพื่อให้นักเรียนหลังได้ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม

องค์ความรู้ ภูมิปัญญา การจัดการทางสังคมเพื่อให้คนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- ชลธิรา สัตยวัฒน์. ลัทธิเมื่อนาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2530.
- ยศ สันตสมบัติ. พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: ชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์วิถินิทัศน์, 2546.
- ภัททิยา อิมเรวัต และสุริยา รัตนกุล. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัทธิ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.